

Bakonyi Veronika

A vad meztelen

(ahogy a felnőtt olvasó elképzelte?)

Podmaniczky Szilárd: *Ahogy a Kisnyúl elképzelte című mesekönyvről*

Az elveszejtő sivatagot mindenki távolabbra gondolja magától, mint azután a vele (velük, ezzel, ezekkel) való találkozásban meglepődve tapasztaljuk, hogy mi is, mégis eljutottunk a sivatagig, de lehet, hogy mi sem jutunk át rajta. Rimbaud, Lorand Gaspar, Baudrillard vagy Saint-Exupéry: mindannyian elvesztek, és nem mindenki tért vissza oda, ahová hazavágyott – vagy hazavágyoni látszhatott volna.

Aki egy kicsit is ismeri Podmaniczky Szilárd eddig megjelent műveinek humorát, „félreértéseit”, az összetett unalomból nyert szabadságot, az is újra meglepődik és belesétál Podmaniczky olvasói csapdáiba a 2005-ben megjelent Kisnyúl-meséket olvasva.

„Akkor most szomjan fogok pusztulni? Erre igazán nem számítottam – csodálkozott a Kisnyúl. – Ó, ó, most mit csináljak?”

Persze ha „nincs trükk, nincs mese”, még akkor is így definiálható a mese, hogyha a „többiek” a könyvben foglaltakat már mind ismerték. Mire azonban a sivatagi mentőötletig jutunk a kötetben, éppen felfüggesztjük felnőtt (többiek) kívülállásunkat, átadhatjuk magunkat egy elrejtett veszélyérzetnek, hogy minket is becsapott a sivatag és a halálfejes lepke, pedig nem is szorongtunk (vagy éppen ez a baj). A gyerek, aki pedig végigkövette a felolvasást, már nem kacajjal, hanem sokkal inkább a gyermeki kevélységet a meglepődésben feloldva fogadhatja a Kisnyúl kevélységének és hiúságának paraboláját.

Podmaniczky mesekönyvének epizódjait, a Kisnyúl különféle állatokkal történő találkozásainak hátterét, néhol burleszkszerű kalandjainak, bukdácsolásainak fejezeteit a fabula mint tanító állatmese törekvése keretezi: a Kisnyúl, szüleitől búcsút véve, elindul világot látni, *tudást* szerezni. A kevély Kisnyúl mérhetetlen tudása és az addig megtanult logika azonban a különös nevű állatokkal való kommunikáció során, valamint a magára utaltság hiányainak feltérképezése következtében a *valótlan, végtelen* elképzélések helyett a lehetőségek természetével gazdagodik. A fabula tanító keretezésében az ész, a természettudományos ismeretek prioritásának előírása, főként a Kisnyúl általi felmagasztalása mégis beviszi az *erődbe* a főhőst. Ugyanis a fabula éppen a világ *együtt olvashatóságának* sajátos törvényeit írja elő. A realitás szuggesztívója, ugyanakkor a fikció iránti antropológiailag is motivált igényünk nyelvi irányvesztéseket fedeztet fel (minek is nevezzelek), amelyek a nyelvhasználó kikökenkethető, behatárolatlan *jelenlétét* képezik le: *homan* zökkenünk *vissza* a valóságba, mikor éppen úgy érezzük, hogy vissza kell zökkenünk, és *hol* vesszük fel újra a mese fonalát. Háry János *Xanadu*jában Istennek talán megeshetett a szíve, látva az emberek kízó meseéhségét, hogy egy-egy emberöltő elteltével az égi kapu előtt megjelenő mesemondót folyton visszaparancsolja az élők közé. Hiszen mesélőknek születniük *kell*. Podmaniczky Kisnyúl-meséiben nincs átjárás a (mese)világ különböző szintjei között, a mese nem téveszti szem elől a valóságot, még akkor sem, amikor a Kisnyúl információszerzései, kérdései az állatvilág *valóban* nem létező kombinatorikájára irányulnak. Ez persze csak a „többiek” véleménye, aki maga is meglepődik, hogy létezik sakktablelepke vagy mászósügeg.

Borges is rámutat a *Képzelt lények könyvében* arra, hogy bár a kombinatorika végtelen lehetősége szerint a mitológia állatkertjének népesebbnek kellene lennie, mint a valósak, mégis sok lény holtan jön világra a mitológián belül. Ezzel szemben a Podmaniczky-mesékben a gyermekszem íriszkame-

rája olyan fabulákra irányulhat, ahol az antropologizáló képzelet mégis mindent *nyulasít*. Ha minden megmérhető az emberi hasonlóságban, akkor a Kisherceg által megszelídített róka egész egyszerűen piros nyúlnek tekinthető. A Podmaniczky-könyv nyitó meséje, a *Róka, az eltorzult nyúl* azonban már felállítja a csapdát: nem biztos, hogy képesek vagyunk tudatosítani, ki figyel kit, ki alakít át kit. És ez csak és kizárólag ránk, többiekre igaz. A gyerek, a kisherceg tudja, hogy kit leshet. Talán nem önkényes ide idézni Podmaniczky *Vadlesünk* című írásából: „Pedig lesni elég intim, főleg, ha hozzávesszük, hogy a vad meztelen van, én meg gubbasztok a kis vadlesen ruhában, egy pissenés nélkül.”

A Kisnyúl-mesék háttérben érzékelhető Podmaniczky *Két kézzel búcsúzik a leopárd* vagy még inkább az *Időntúli hétméteres* három írása közül a köztes darab, a *Vénusz a rózsadombon* gondolatisága és narratív elve. Ez utóbbi regényben is már különös kérdésfelvetésként jelenik meg egy kislány fejlődésregénye és a muzeális libidinális utópia lehetőségei – a női szerep és az utópikus forma kitöltésének párhuzamos előrehaladásában. Az utópiába helyezett utazó, a gyermek elbeszélő azonban az észelvőség, a ráció utópiája helyett nem a transzcendenciát írja felül, amely felé az utazó haladhatott volna. Az isteni fény felé haladás utópisztikus mozzanata vagy a világ megismerhetősége helyett a gyermek utazó az egyed- és egyénfejlődés civilizációs túlrtsága és formai üressége felé halad. A csoda színimája marad a ráció a *Vénusz a rózsadombon* regényében. A libidinális utópiában mindig egy bizonyos távolság választ el minket a vágyott tárgyaktól, melyekkel pedig szemtől szembe állunk; a *szemlélődés* megszokott ciklusa a vággyal kezdődik, míg létre nem jön a találkozás, majd az érintés, kicserélődés. Azonban a szemlélődés a fennálló kívülállás miatt szükségszerűen mindig az éhez való visszatérésben ér véget. Az újonnan megjelent Podmaniczky-mesék esetében a *Kisnyúl* fejlődésében, fabula-járásában a felnőtt olvasó körülbelül a struccal való találkozáskor unja el végleg a (fel)olvasást, hiszen bár a hallgatóság, a gyermek megfigyelő számára az, ami nem idegen, az izgalmasan ismétlődik, addig a felnőtt „már úgyis tudja,” miért dugja a strucc a fejét a homokba. Podmaniczky mesekönyve azonban igazi biliárd-könyvként működtetendő ezen olvasat szerint. Azaz: mivel minden nyúl, legfeljebb kicsit eltorzítva, ezért az öniróniát kiemelve előadást igényel, például az Őstulok-mese felolvasása, le kell emelnünk (vagy beszereznünk végre) a híresebb állathatározókat, lexikonokat, térképeket, mert szembesülnünk kell azzal, hogy tényleg mire is képes a kombinatorika valósága. S csak így, a gyerekekkel való együtt olvasásban követjük igazán nyomon a Kisnyúl kalandjait. A Kisnyúl azonban egy állatfajtaival tényleg nem találkozik: más nyulakkal. Miután elbúcsúzik szüleitől, a kevély Kisnyúl számára csak az idegen izgalma létezik, mégis (a platonikus ideák izgalma itt csak felnőtt zárójelek között utalva) az Ősnyúl álmán kívül álmaiban megjelenik a tudásvágyat módosító kép: a Nyúlkislány képe. Az okosodó *fej* (a beckett-i kalap alól) és a hiúság paraboláján belül az együtt haladásban változik át egy máshogy érzékelhetőségbe, a természetéről gyűjtött ismereteken túl, a másfajta megfigyelésre is indító: szerelem. Persze ehhez előtte meg kell járnunk a sivatagot.

A hiúság paraboláját már a *Vénusz a rózsadombon* utópisztikus világának első jelenete is különlegesen fordította át. A kislány találkozik egy férfival, aki sajttal eteti a halakat. A bibliai alakok attribútumait magán viselő férfi (fehér szakáll, parabolisztikus történetmondás, a halak etetése) egyszerre helyezi az utópikus teret a transzcendencia idejébe, ugyanakkor Aesopus a róka és a holló hiúság-paraboláját is megidézi az epizód. Ezzel a „beetetés”, a férfi piros szirmokból sodort cigarettája s igéző tekintete az istenalakot férfiként vizionálja a kislány számára. Természetesen (?) Podmaniczky Kisnyula idealizáltabb formában, csupán álomképre homályosítva képzeleg egy sosem látott kép, egy fajtárs, egy olyan, mint én nyúllányról, azonban ez az egyetlen eszköz, mely egyensúlyba hozza ismét a mesevilágot. A mesék újra feltöltődnek, valóban továbbhaladásra (olvasásra) motiválnak. Ébredéskor a nap már *érzékelhetően* melegíti a Kisnyúl hátát, míg egy bizonyos pontig csak monoton mesestruktúrákon átküzdvé magunkat ismerkedtünk. A Kisnyúl hazavágyása (s a felnőtt reflexiói) is csupán így jelenhet(nek) meg. S a vadnak ezt a meztelenséget vállalni kell. Az esszencia azután mégsem csupán a megfigyelhető és megtanítandó logika vagy a lehetőségek finalitása (ld. a Kisnyúl az első tengeri nyúl szeretne lenni). A Kisnyúl és a többiek tehát rosszul képzelték („Sajnos azt kell mondanom, tévedsz, barátocskám. Túl könnyen elhitted a szemednek, amit láttál” – *Közlekedő sünmama*.) Persze helye leginkább az ironikus alakzatoknak lehet a mesében is: „ – Szamárságokat beszélsz, Teknős! Senkiből nem lesz semmi – kontrázott a Kisnyúl –, olyan csak a mesében van, hogy az ember megeszi az állatokat” – hangzik el a Levesteknőssel való vitában. Vagy mikor a Barátfőka közli, hogy az embernek köszönhetően (az ok megnevezése nélkül, itt jövőnk mi a magyarázatunkkal, többiek) már csak ötszázan vannak a tízezerből: „Az ember – csodálkozott a Kisnyúl –, de hisz ő nevezett el Barátfőkának! Milyen barátság az ilyen?” (*A túlhevült barátfőka*). Ugyanakkor a mesevilág teljességéhez tartozik, hogy a Kisnyúl egyik éjszaka mégis szállást kap: gyerekeknél (*Az angyalai gyerekek*).

Ám míg a Podmaniczky-mesék végül a nem létezőnek tűnő létezési bizonyítékaiként értelmezhetők, behatolásuk a gyermek olvasó realitásába és igényeikhez hasonulásuk mellett a megbocsátható tévedéseivel kiemelkedő mesehős ábrázolásában hathatósabban is részt vehetett volna a mesekönyv illusztrátora, Csemniczky Dávid. Míg Podmaniczky taktikáit kicsit ismerve a mesék hiányosságait (főként a már említett egymásra következő mechanikus szerkesztéseiket) elfeledhetjük, s a rögtönzéshez, a gyermek és felnőtt közös játékához szükséges rögtönzési vázlatoknak tekinthetjük, addig a rajzok irritáló befolyása alatt sok mese így is meggyengül. Nem a rajzolt figurák (különben szubjektíve nyomasztó) szögletes, a Mekk mester-figura textíliás (zsákvászon) felületét idéző illusztrálásával befolyásolja alapvetően a mesét, hanem a játékosság szorongást keltő hiányával. Hozzá tartozik persze az igazsághoz, hogy a szinte minden illusztráción jelen lévő apró csiga a Kisnyúl valós társa lesz, s megérdemli, hogy végül mesehőssé is váljon. („Ma a gólörömöt gyakoroljuk – felelte a Tányércsiga. – Elkiáltjuk, hogy gól, és bevetjük magunkat a gólvonalra.” – *A csigacselekvés*). Jobban kellett volna több ilyen rajztrükk is Podmaniczky meséihez. (Éppen azt kihasználva, hogy a műmesékre különben gyakran jellemzően az állatok tárgyjellege egybecsúszik valóságukkal, testrészeik tárgyakként funkcionálnak, Podmaniczkyknél ellenben az állat- és növényvilág valós kombinációinak határt kell szabnunk, de csak azért, mert a minden ember kijelentés a minden nyúléval helyettesítődik.)

Mivel a tartalomjegyzéket is nélkülözi a könyv, a megkedvelt fabulák (kisvadakkal és nagyvadakkal) nehezen visszakereshetők a kötetben. Esetleg a rajzok segítségével. Mindettől most mégis érdemes eltekinteni, még akkor is, ha olvastunk már jobb mesekönyvet, mert megtudható és a többieknek pedig visszagombolyítható, hogy mit jelent késznek lenni: talán hazavágás a sivatagos civilizációs túlírtóságban. (És talán annak is utánanézhetek, hogy miért nem törnek össze a mászósüger csontjai, miután megmentésként lerántjuk a fáról.)